

جمهوری اسلامی ایران
قوه قضائیه
سازمان بازرسی گل کثور

گزارش
پژوهش

دو هفته‌نامه علمی - تحلیلی سازمان بازرسی

نقد و ارزیابی اعتبار گزارش شاخص اداری فساد

۱۱

معاونت برنامه ریزی و مدیریت منابع
مرکز پژوهش و برنامه ریزی
معاونت پژوهشی
۱۳۸۹ فروردین

حَسْنَةٌ مِّنَ الْمُرْسَلِينَ

گزارش پژوهشی

سال سوم، شماره ۱۸، اردیبهشت ۱۳۸۹

تقد و ارزیابی اعتبار گزارش شاخص ادراک فساد

پژوهشگران: شعبان نجفپور و حسین قلچی

صاحب امتیاز: سازمان بازرسی کل کشور

مدیر مسئول: حسن صفرخانی

دبیر تحریریه: غلامحسین همایونی

مدیر اجرایی: حسین قلچی

صفحه آرایی: مجید مقصودی

معاونت برنامه‌ریزی و مدیریت منابع

مرکز پژوهش و برنامه‌ریزی

معاونت پژوهشی

تلفن: ۶۱۳۶۲۰۳۲

مطلوب مندرج در این گزارش پژوهشی نشانگر دیدگاه نویسنده‌گان آن بوده و لزوماً نمایانگر

دیدگاه سازمان بازرسی کل کشور نمی‌باشد.

کلیه حقوق مربوط به سند حاضر متعلق به سازمان بازرسی کل کشور بوده و هرگونه انتشار

مطلوب آن بدون کسب اجازه از این سازمان، غیر مجاز می‌باشد.

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۲	مقدمه
۴	۱- سازمان شفاقتی بین الملل
۵	۲- شاخص ادراک فساد چیست؟
۷	۳- کاربرد تعاریف متفاوت و گوناگون از فساد
۱۱	۴- نقد منابع مورده استفاده
۱۲	۴-۱- گزارش ریسک سیاسی
۱۳	۴-۲- گزارش بانک جهانی
۱۴	۴-۳- گزارش واحد اطلاعات اکنونویست
۱۴	۴-۴- گزارش مشاوره ریسک سیاسی و اقتصادی
۱۵	۵- نقد مسائل روش‌شنختی و فنی گزارش
۱۶	۱-۵- اشتباهات روش‌شنختی
۱۷	۲- رویه یکسان سازی
۱۸	۶- نقد پاسخ‌دهندگان و شرکت‌کنندگان در پیمایش
۲۰	۷- تعصب و غرض ورزی
۲۴	۸- نقد سنجش فساد طی دوره‌های زمانی
۲۶	جمع‌بندی و پیشنهادات
۳۱	ضمایم

پیشگفتار

صدور فرمان هشت ماده ای مقام معظم رهبری در مورخ ۱۳۸۰/۲/۱۰ خطاب به روسای قوای سه گانه درباره مبارزه با فساد یکی از مهم ترین نشانه های تأکید جمهوری اسلامی ایران بر ایجاد شفافیت، پاسخگویی صریح و تحکیم اعتماد عمومی نسبت به نظام مقدس و به طور کلی مبارزه با فساد می باشد و برنامه ها و اقدامات شایسته و بایسته روسای محترم قوای سه گانه طی چندین سال گویای عزم راسخ مسئولان محترم نظام و گواهی بر این امر است.

این توجه و تأکید جمهوری اسلامی ایران بر مسئله مبارزه با فساد، ضرورت انجام پژوهش های جامع را اجتناب ناپذیر می سازد. یکی از این زمینه های مطالعه، اسناد و گزارش های بین المللی درباره فساد است، که با توجه به پراکندگی و گسترش آنها کسب اطلاع و آشنایی با آنها و نیز نقد و بررسی آنها اهمیت بسزایی خواهد داشت. از جمله این گزارش ها، شاخص ادراک فساد سازمان شفافیت بین الملل می باشد که یکی از گزارش های شناخته شده به شمار می رود. اما در عین حال گزارش مذکور عاری از مشکلات و نقایص نیست و حتی می توان گفت ایرادات روش شناختی و محاسباتی اساسی دارد. لذا این گزارش تلاش نموده محدودیت های اصلی «شاخص ادراک فساد» سازمان شفافیت بین الملل (CPI) را بر شمرده و موضوع برداشت های نادرست و استفاده های نابجا از این شاخص را مورد بحث قرار می دهد. به نظر نویسنده گان شهرت ضرورتاً به معنای درستی و صحت محتوا نیست و سنجش «شاخص ادراک فساد» باید متأثر از شیوه هایی معتبر باشد تا در سیاست گذاری های ضد فساد بتوان با اطمینان کامل به آن اتكا نمود.

حسن صفرخانی

رئیس مرکز پژوهش و برنامه ریزی

مقدمه

پس از سال‌ها بحث و تحقیق دانش پژوهان، متخصصین و سیاستمداران به این نتیجه رسیده اند که فساد از موانع عمدۀ صلح و ثبات، توسعه پایدار، دموکراسی و حقوق بشر در سراسر جهان است. گسترش فساد، ثبات و امنیت جوامع را به خطر می‌اندازد، ارزش‌های اخلاقی و دموکراسی را سست و توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را تهدید می‌کند. اکنون جهانیان می‌دانند که لازمه استقرار دولت کارآمد، اثربخش و عادل، مبارزه با فساد است. با این حال فساد در حال تبدیل شدن به پدیده‌ای فرآگیر است که تمامی کشورها اعم از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه با آن مواجه بوده و یکی از اهداف همه دولت‌ها مبارزه با آن است.

فساد از پدیده‌های شایع است که از دیرباز با پیدایش شکل‌های اولیه حکومت وجود داشته است. فساد مانند سایر تهدیدات جامعه بشری خطرناک و شناسایی و مبارزه با آن ضروری است. لذا برای فهم این پدیده، توضیح تغییرات آن و تعیین اقدامات اثربخش، از اهمیت خاصی برخوردار است و اطلاعات درمورد

میزان فساد برای مقاصد سیاستگذاری داخلی به شدت مورد نیاز است.^۱

در این راستا و به علت نیاز مبرم به آمار و اطلاعات، مطالعات بسیاری انجام شده است. از این‌هگذر، برخی نهادها معیارهای مرتبط با فساد را تدوین کرده‌اند که بر پایه آنها کشورها را رتبه‌بندی می‌کنند. شاخصی که در حال حاضر از شهرت برخوردار است، «شاخص ادراک فساد»^۲ یا CPI می‌باشد. این گزارش

۱ - Svensson, J. (2003) Who must pay bribes and how much? Quarterly Journal of Economics, 118(1): 207-230.

2 - Corruption Perception Index

سالانه، که از سوی سازمان شفافیت بین‌الملل^۱ منتشر می‌شود، این سازمان را به عنوان نهادی مهم در جمع آوری و توزیع اطلاعات مرتبط با فساد درآورده است. هدف این شاخص اندازه‌گیری ادراکی است که مردم درباره میزان فساد در کشور خود دارند. CPI شاخصی مرکب از شاخص‌های مختلف و بعضًا ناهمگون و برگفته از منابع گوناگون است که نهایتاً یک رتبه‌بندی از کشورها را ارائه می‌دهد. اهداف اعلام شده از تدوین این شاخص‌ها عبارت‌اند از: افزایش آگاهی نسبت به فساد، توانمندسازی تحقیقات آماری به منظور درک و مقابله بهتر با مشکل فساد و نیز کمک به دولت‌ها برای موفقیت بیشتر در اقدامات ضد فساد.

اما از آنجا که فساد پدیده‌ای انتزاعی و پنهان است پیچیدگی طبیعت این پدیده و انتزاعی بودن آن، دشواری‌های زیادی را در مواجهه با این پدیده ایجاد کرده است که می‌توان دشواری‌های مربوط به سنجش و اندازه‌گیری این پدیده را یکی از این مشکلات دانست. هر اقدام در زمینه سنجش فساد، مستلزم پاسخ به سه پرسش بنیادین است. یکی از این سه پرسش شناخت چیستی این پدیده و دیگری چرازی آن و در نهایت سومی چگونگی پدید آمدن آن است. بدون پاسخ به این پرسش‌ها نمی‌توان انتظار داشت که سنجش‌ها و اندازه‌گیریهای فساد به نتایج موثری بیانجامد.

در این گزارش، ابتدا شاخص ادراک فساد و سپس تعاریف متعدد از فساد را مورد بررسی قرار می‌دهیم و در ادامه به بررسی مشکلات منابع و ایرادات روش‌شناختی این شاخص می‌پردازیم.

۱- سازمان شفافیت بین الملل

سازمان شفافیت بین الملل، که یک سازمان تحقیقاتی است که در سال ۱۹۹۳ به عنوان یک سازمان غیرانتفاعی برای مبارزه با فساد از طریق اطلاع رسانی و آگاه-سازی مردم، تاسیس شد و از سال ۱۹۹۵ هرساله گزارشی شامل "شاخص ادراک فساد" را در مورد فساد در بخش عمومی کشورهای مختلف منتشر می کند. شاخص ادراک فساد نشان دهنده شدت و گستردگی مواردی مانند رشوه خواری، اختلاس، فقدان مراجع و مجاری رسیدگی به تخلفات، و اقدامات نهادها و افراد متنفذ در جلوگیری از اطلاع رسانی و پیگیری موارد فساد است. امروزه، پس از شاخص فساد مالی که توسط بنک جهانی انتشار می یابد، گزارش این سازمان معتبرترین نشانه بهبود یا و خامت شرایط کشورهای مورد بررسی به حساب می آید. این سازمان دارای ۱۰۰ شعبه محلی در کشورهای مختلف بوده که وظیفه آنها ارائه گزارش‌ها و اطلاعات درباره فساد و ایجاد همکاری فی مابین دولتمردان، جامعه مدنی، تجار و رسانه‌ها جهت ارتقاء شفافیت در امور عمومی می باشد. شعبات این سازمان به انجام تبلیغات و مذاکره با دولتمردان جهت اجرای اقدامات ضد فساد مبادرت می ورزند ولی این اقدامات شامل انجام بررسی و تحقیق و تفحص در خصوص موارد مشاهده شده فساد در کشورها نمی باشد. این سازمان به مهارت‌ها، ابزارها و تجرب خاص خود جهت اجرای عملیات مبارزه با فساد در سطوح ملی، منطقه‌ایی و بین‌المللی مجهز گردیده و در حال حاضر با بیش از دو دهه فعالیت نسبت به ایجاد تمرکز بر نقاط مهم و همچنین تنوع سازی روش‌های مبارزه با فساد اقدام نموده است. لازم به ذکر است سازمان مذکور، علاوه بر تهیه گزارش CPI، اقدام به تهیه گزارش‌های خاص در خصوص رتبه‌بندی کشورها براساس مفاسد اداری و مالی

(TI Corruption Perception Index - CPI) و همچنین شاخص‌های پرداخت رشوه (Bribe Payer Index-BPI) و شاخص جهانی فساد (Global Corruption Barometer - GCB) می‌نماید.

اما متأسفانه، مشکلی اساسی در فرآیند فعالیت این سازمان بین‌المللی وجود دارد و آن اینکه همانند اکثر سازمان‌های بین‌المللی، از آن به عنوان ابزاری سیاسی جهت اعمال فشار بر برخی کشورها استفاده می‌شود. امید است با اعمال تغییرات در ساختار و کارکرد آن به همراه اصلاح روش‌شناسی انجام پیمایش‌ها (که در این گزارش به آنها اشاره خواهد شد) شاهد حضور و فعالیت سازمانی امین و درستکار در امر مبارزه با فساد در سطح جهانی باشیم.

۲- شاخص ادراک فساد چیست؟

شاخص ادراک فساد یکی از مشهورترین شاخص‌هایی است که توسط سازمان شفافیت بین‌الملل به صورت سالیانه محاسبه و منتشر می‌گردد. در سال ۱۹۹۵ دانشمندی به نام مارو^۱ از داده‌های ارائه شده توسط سازمانی تجاري به نام بیزنس اینترنشال^۲ جهت ایجاد شاخصی برای سنجش فساد استفاده نمود. سازمان مذکور تحقیقاتی درباره عوامل ریسک بازارگانی و سیاسی، از جمله فساد مالی برای ۵۲ کشور انجام داده بود. این سازمان دارای یک شبکه بین‌المللی از کارشناسان شامل خبرنگاران، روزنامه‌نگاران، متخصصان اداری و تجار بین‌المللی بود که درباره معاملات تجاري آلوده به فساد مالی یا پرداخت‌های مشکوک، تحقیق می‌کردند و درنهایت در شاخص تهیه شده دامنه فساد مالی در این معاملات بر اساس یک مقیاس، از صفر تا ۱۰ رتبه‌بندی می‌شد.

---

1 - Maru

2 - Business International. (BI)

سازمان شفافیت بین‌الملل نیز بر اساس الگوی مذکور نسبت به ایجاد شاخص ادراک فساد اقدام نمود این سازمان در سال ۱۹۹۳ در برلین آلمان تأسیس شد. در حال حاضر این مؤسسه در ۱۰۰ کشور جهان نمایندگی دارد. این سازمان گزارش‌های مختلفی در زمینه سنجش فساد و اقدامات ضد فساد منتشر می‌کند که یکی از این گزارش‌ها، شاخص ادراک فساد می‌باشد.

شاخص ادراک فساد که برای نخستین بار در سال ۱۹۹۵ و از آن پس هر ساله منتشر شده است، ترکیبی از شاخص‌های مختلف سنجش فساد است. این شاخص کشورها را از امتیاز صفر تا ده رتبه بندی می‌کند که امتیاز صفر نشان دهنده کشورهای دارای بیشترین فساد و امتیاز ده نشان دهنده کشورهای برخوردار از کمترین فساد است.^۱ تعریف فساد به مثابه «استفاده از امکانات دولتی برای رسیدن به منفعت شخصی» مبنای سنجش فساد در شاخص CPI است. در پیمایش‌هایی که از آنها برای محاسبه این شاخص استفاده می‌شود، سؤالاتی درباره روش‌گیری مقامات دولتی، تبانی در مزایده و مناقصه دولتی، اختلاس و نیز میزان قوت و تداوم سیاست‌های ضد فساد پرسیده می‌شود. رتبه هر کشور در بین بقیه کشورها هر ساله تغییر می‌کند و این تابع وارد یا خارج شدن برخی کشورها و نیز تغییرات روش‌شناختی در شیوه محاسبه شاخص و منابع اطلاعاتی موجود برای هر کشور است.

از سال ۱۹۹۵ تا ۱۹۹۷، سازمان شفافیت بین‌الملل برای سنجش فساد، حداقل از چهار منبع اطلاعاتی برای سنجش میزان فساد در آن کشورها استفاده می‌نمود. با شروع سال ۱۹۹۸، تعداد منابع مورد استفاده به سه منبع کاهش یافت. با ارائه

---

1 - Lambsdorff (1999), Lambsdorff (2003a), Lambsdorff (2003b), Habib and Zurawicki (2002).

گزارش شاخص ادراک فساد در سال ۲۰۰۲، دو تغییر عمده نیز در آن ایجاد شد که اول تغییر در منابع سنجش شاخص‌ها و دوم تغییر روش مورد استفاده برای محاسبه شاخص ادراک فساد بود. سازمان شفافیت با این تغییر تصمیم داشت تا نتیجه سایر پیمایش‌های افکار عمومی را در شاخص وارد نکند و به جای آن تنها از ارزیابی‌های کارشناسان و پیمایش‌های بازرگانان مورد اعتماد خود استفاده کند. اما چشمگیرترین تغییر در شاخص ادراک فساد در سال ۲۰۰۲ مربوط به روش مورد استفاده جهت استاندارد نمودن سنجش شاخص‌های فساد بود.^۱

سازمان شفافیت بین‌الملل، مدعی است که جمع‌آوری ارزیابی‌هایی که از گروه‌های گوناگون انجام می‌گیرد، به سنجشی درست و صحیح از فساد منجر می‌شود. اما با بررسی دقیق‌تر روش‌من می‌شود در حوزه‌هایی همچون تعریف یکسان از موضوع، روش مورد استفاده برای میانگین‌گرفتن، رتبه‌بندی و امتیاز-دهی به مؤلفه‌ها و همچنین روایی و اعتبار خود مؤلفه‌ها، ایرادات جدی وجود دارد که این مسئله باعث ایجاد تردیدهایی درباره اعتبار و کارآمدی این شاخص سنجش فساد می‌شود.

۳ - کاربرد تعاریف متفاوت و گوناگون از فساد

بحث‌های متعددی درخصوص تعریف چیستی فساد وجود دارد که شاید یکی از علل تشتت در تعریف فساد این است که آیا این مفهوم صرفاً به فعالیت‌هایی که غیرقانونی هستند اطلاق شود یا نه؟ برخی معتقدند که تمامی انواع فعالیت‌های شبیه فساد مضر هستند و نیازی نیست تفکیکی بین قانونی بودن یا نبودن آنها قائل شویم اما برخی دیگر به این موضوع در پرتو سیاهنمایی و «تهمت»^۲ نگریسته و

---

1 - Lambsdorff, "Background Paper to the 2000 Corruption Perceptions Index Framework Document," p. 3.

2 - Defamation

کاربرد عبارت فساد را به مفهوم حقوقی اش محدود کرده و می‌کوشند «مردم، شرکت‌ها یا کشورها» را فاسد نخوانند مگر آنکه دلیل خوبی برای زیر پا گذاشته شدن قانون وجود داشته باشد.^۱

وقتی تلاش بر این است که یکی از جوانب غیراجتماعی جامعه نظیر کیفیت حکمرانی یا سرمایه اجتماعی مورد قضاوت قرار گیرد، جای تشتت آرا فراوان است چرا که این امور، کیفیت‌هایی تفسیری، ذهنی و مورد اختلاف هستند. فساد هم از این مقوله‌ها است؛ افزون اینکه اجماع بین‌المللی درخصوص مفهوم این عبارت وجود ندارد. این در حالی است که لازمه وجود چنین اجتماعی قبل از شروع به سنجش و رتبه‌بندی کشورها، کاملاً ملموس و بدیهی است. مشکل مذبور خود چالش دیگری را پدید می‌آورد و آن این که تعاریف حقوقی از فساد و رشه از یک کشور به کشور دیگر فرق می‌کند؛ حتی در درون کشورها هم تردیدها و بحث‌هایی پیرامون حدومرز بین فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی وجود دارد.

لذا در هنگام نظرسنجی از مردم کشورهای مختلف هر یک با اتکا به برداشت خاص خویش از فساد به قضاوت می‌پردازند. در مورد پراکندگی و اختلاف تعاریف فساد در گزارش سنجش فساد باید گفت در حالیکه اطلاعات منتشر شده در پیمایش موسسه بین‌المللی گالوب^۲ چندین اقدام فساد آمیز را مد نظر دارد، پیمایش بین‌المللی قربانیان جرم^۳، گزارش رقابت پذیری جهانی^۴ و پیمایش بخش

۱- سازمان شفافیت بین‌المللی، هرساله، یک گزارش توجیهی در خصوص CPI منتشر می‌کند که طی آن متداول‌ترین خود را توضیح می‌دهد. (Lambsdorff, 2004).

2 - Gallup International

3 - International Crime Victim Survey

4 - Global Competitiveness Report

خصوصی بانک جهانی^۱ همگی دارای سمت و سوی سنجش میزان رشوه‌های پرداخته شده هستند. افزون اینکه پیمایش بخش خصوصی بانک جهانی و اطلاعات آسیایی، میزان آسیب‌ها و خسارت‌های فساد را می‌سنجد و نیز بسیاری دیگر از منابع اندازه‌گیری فساد، اصلاً مشخص نمی‌کنند که چه تعريفی از میزان فساد را می‌خواهند مورد سنجش قرار دهند.^۲

از این رهگذر، با توجه به پراکندگی و تشتت تعریف از فساد در منابع مورد استفاده سازمان شفافیت بین‌الملل، واضح نیست که شاخص ادراک فساد به دنبال سنجش چه چیزی است. زمانیکه منابع مختلفی که چنین تعریف‌های مختلفی از فساد را درنظر دارند، درهم ادغام می‌شوند و از آنها میانگین گرفته می‌شود به درهم آمیختن آب پرتقال و آب سیب شبیه می‌گردد.

برای مثال، فرض کنید که در شهر الف، حدوداً ۵ قتل عمد و ۹۵ سرقت مغازه رخ داده، در حالیکه در شهر ب حدود ۹۵ قتل عمد و ۵ سرقت مغازه و میزان جمعیت در هر دو شهر به یک اندازه است پس باید نتیجه گرفت که میزان کلی جرم در هر دو شهر یکسان است. اما هیچ فردی به خود این جرأت را نمی‌دهد که بگوید هر دو شهر از نظر امنیت در شرایط یکسان و برابر هستند. البته این امر مثالی مبالغه آمیز از چیزی است که در شاخص ادراک فساد رخ می‌دهد، درین شاخص اختلالها و دستبردهای بزرگ و فساد خرد، به عنوان پدیده‌ها و ماهیت-هایی یکسان درنظر گرفته می‌شوند.^۳

صرف نظر از صحت اندازه‌گیری‌های فساد، روشن نیست که در واقع این سنجش‌ها و رتبه‌ها می‌خواهد چه چیزی را به ما بگوید؟ براساس اظهارنظر

---

1 - World Bank Private Sector Survey

2 - Ibid, pg. 8.

3 - Ibid, pg. 9.

سازمان شفافیت بین الملل، هدف شاخص ادراک فساد «بالا بردن درک و فهم درباره سطوح فساد در کشورهای مختلف از طریق تحلیل و پردازش اطلاعات موجود درباره فساد است». اما در عرصه عمل مشکلات زیادی بروز می‌کند و گاه باعث سردرگمی بیشتر سیاستگذاران می‌شود؛ چرا که فساد در عین سادگی دارای پیچیدگی‌های مفهومی وسیع است و به شیوه‌های متعددی خود را بروز می‌دهد. همچنین ممکن است وجود یک فساد به ظاهر کوچک سبب بروز مشکلاتی اساسی شود که با شاخص‌های اقتصادی و محاسباتی در کوتاه مدت نتوان آنها را محاسبه کرد و ممکن است در سنجهش فساد چندان مورد توجه قرار نگیرد و شاخص میزان پایینی از فساد را نشان دهد. به بیان دیگر فساد ابعاد و انواع مختلفی دارد و صرفاً سنجهش میزان فساد بر اساس یک شاخص نظری میزان رشوه‌های پرداخت شده و گرفته شده چندان صحیح نمی‌باشد.^۱

علاوه بر این، یک نوع فساد خاص ممکن است بر بخش‌های مختلف جامعه و اقتصاد به گونه‌ای عمیق تأثیر بگذارد. به عنوان مثال گرچه در نگاه اول فساد مأموران گمرک، ارتباط مستقیمی با کاهش تولید کالاهایی که توسط مؤسسات و شرکت‌های داخلی تولید می‌شود—یعنی توسعه اقتصادی—ندارد، اما در بلندمدت باعث از بین رفتن تولید داخلی، بیکاری، تورم و آشوب خواهد شد. نکته دیگری که مدنظر قرار گرفته است، میزان حضور و گسترش بنگاه‌های اقتصادی در کشورهای مختلف است. روشن است که نظارت و کنترل به طور مستقیم با اندازه مؤسسات مرتبط است. مؤسسات کوچک، چون خیلی کوچک هستند، برای فاسدان بخش دولتی جذابیت ندارند و بنابراین بروکراتهای فاسد

---

1 - Lambsdorff, "The Transparency International Corruption Perceptions Index 1999—Framework Document, pg. 1.

کمتر به سراغ آنها می‌روند. در حالیکه مؤسسات بزرگ، هم قادر هستند بر حکومت‌ها تأثیر بگذارند و از طریق تصرف دولت^۱، نظارت و کنترل را از خود دور نگه دارند و فاسد باقی بمانند.^۲ اما مؤسسات متوسط، آنها بای هستند که از همه بیشتر در رنج و عذاب ناشی از فساد می‌باشند، چراکه برای بوروکرات‌های فاسد جذایت دارند ولی برای تأثیرگذاری و تصرف دولت چندان بزرگ نمی‌باشند. بسته به اینکه در هریک از کشورها چه تعداد بنگاه بزرگ، کوچک یا متوسط باشد، ادراک از فساد مأموران دولتی متفاوت خواهد بود.

۴- نقد منابع مورد استفاده

در شاخص ادراک فساد از منابع مختلفی برای سنجش میزان فساد استفاده می‌شود که هر یک از این منابع اطلاعاتی، از مقیاس‌ها و معیارهای متفاوتی برای سنجش استفاده می‌کنند. به عنوان مثال یکی از منابع، کشورها را براساس مقیاس صفر تا شش شاخص گذاری می‌کند درحالیکه منبعی دیگر براساس صفر تا ده. بنابراین کشورهایی که در یک سال خاص در سنجش‌های مختلف میزان فساد قرار می‌گیرند، براساس منابع یکسان اندازه گیری نمی‌شوند. به علاوه از آنجا که نتایج گزارش، برآمده از ارزیابی‌های سازمان‌ها و نهادهای محدودی می‌باشد، لذا ارزیابی و محاسبه‌ای که توسط برخی از سازمانها انجام شده، از وزن بیشتری برخوردار می‌شود. این مسئله منجر به این خواهد شد که علیرغم بی‌طرفی احتمالی سازمان شفافیت، سایر سازمانها و نهادهایی که گزارش آنها مبنا قرار گرفته، ممکن است بی‌طرف نباشند. افزون اینکه، تعداد منابع مورد استفاده و همچنین تعداد کشورهای شامل در

---

1 - State Capture

2 - Lambsdorff, "Background Paper to the 2001 CPI: Framework Document," June 2001, p. 6.

شاخص از سالی به سال دیگر تغییر می کند (ضمیمه). به عنوان مثال شاخص های ارائه شده توسط مجله وال استریت «گزارش بررسی اقتصاد اروپای مرکزی^۱» تنها برای یک سال در این سنجش مورد استفاده قرار گرفتند، در حالیکه منابع دیگر مانند گزارش رقابت پذیری جهانی^۲ و اطلاعات آسیایی^۳ برای چندین سال در این شاخص جای داشته اند.

در ادامه به نقد شاخص گذاریها و سنجش منابعی که سازمان شفافیت بین الملل در گزارش ادراک فساد خود (CPI) از آنها استفاده می کند می پردازم.

۱-۴- گزارش ریسک سیاسی^۴

گزارش مذکور طی سال های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ مبنای گزارش سازمان شفافیت بوده است. این گزارش اهمیت و اولویت زیادی به سطح فساد در یک کشور می دهد و براساس نوع حکومت (انتخابی یا غیر انتخابی بودن) و مدت زمانیکه حکومت ها در قدرت می مانند به شاخص سازی جهت سنجش سطح فساد سیاسی، اقدام می کند. براساس نظر مؤسسه مذکور، فساد معمولاً مولود دولت های تک حزبی و غیر انتخاباتی بوده و حکومت های آنها به عنوان، حکومت هایی که دارای سطح بالایی از فساد هستند رتبه بندی می شوند. در حالیکه در اغلب موارد اینگونه نیست؛ برای مثال حکومت چین در مقایسه با حکومت ایتالیا سطح فساد کمتری دارد. به همین ترتیب، تصور اینکه در کشورهایی که حکومت آنها ثبات بیشتری داشته مثلاً برای بیش از ده سال بر سر قدرت بوده اند فساد سیاسی کمتر است، به شدت خطأ و اشتباه است.

---

1 - Journal Central European Economic Review (CEER)

2 - World Competitiveness Report

3- Asian Intelligence

4 - Political Risk Services (PRS)

از همین رو، اگر در گزارش ریسک سیاسی (در رتبه بندی کشورها و امتیاز دهی به آنها) به میزان ثبات سیاسی یعنی مدتی که یک حکومت بر سر قدرت بوده اهمیت داده می شود، باید حکومتهای دیکتاتوری و پادشاهی فساد سیاسی کمتری داشته باشند. در حالیکه حکومتهای دموکراتیک غربی که عمر حکومتهایشان حتی کمتر از ۵ سال است و بسیاری از آنها در اثر افشاری فساد سیاسی و مالی سقوط می کنند، به عنوان حکومتهایی که دارای سطح پائینی از فساد سیاسی هستند، رتبه بندی شده‌اند.

۴- گزارش بانک جهانی

گزارش بانک جهانی با عنوان نظرسنجی فضای تجارت جهانی^۱ که مبنای گزارش ادراک فساد سازمان شفافیت در سالهای مختلف بوده است، دارای یک نقطه ضعف اساسی است و آن اینکه پاسخ‌های داده شده به سئوالات این نظرسنجی درباره «تصرف دولت» به احتمال زیاد، دارای مشکل غرض‌ورزی و تعصب می‌باشند. پاسخ‌دهندگان (یعنی شرکت‌هایی که از آنها نظرخواهی شده) کسانی هستند که خودشان به طور بالقوه متهمن به تصرف دولت هستند و بنابراین باید انتظار داشته باشیم که به سئوالات نظرسنجی، صادقانه پاسخ دهنند.^۲ باید شرکت‌کنندگان در نظرسنجی، مؤسسات و شرکت‌های ریشه‌دار در جامعه مدنی باشند تا با صداقت بیشتری به سئوالات پاسخ دهند. با توجه به این که مؤسسات و شرکت‌ها معمولاً فعالیت‌های غیرقانونی خود را گزارش نمی‌کنند، پس نتایج این نظرسنجی می‌بایست با دقت و هوشیاری بیشتری مورد بررسی قرار گیرد. افزون اینکه، اطلاعاتی که از نظرسنجی فضای تجارت جهانی در سالهای قبل

1 - World Business Environment Survey (WBES)

2 - <http://info.worldbank.org/governance/wbes/?#wbes>

بدست آمده، با اینکه قدیمی و مربوط به سالها قبل می‌باشند، اما در گزارش‌های چند سال بعد سازمان شفافیت مورد استفاده قرار می‌گیرند. به عنوان مثال گزارشی که بین سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ توسط بانک جهانی انجام شده بود، در سال ۲۰۰۱ مورد استفاده سازمان قرار گرفته و حتی در نسخه‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۳ نیز به آنها استناد شده است.

۳-۴- گزارش واحد اطلاعات اکونومیست^۱

طبقه‌بندی ریسک سیاسی در گزارش واحد اطلاعات اکونومیست، تنها طبقه‌بندی است که «سطوح فساد» را به عنوان یکی از عوامل دخیل و سهیم ذکر می‌کند. باید اظهار داشت که عوامل دخیل دیگر در ریسک سیاسی عبارتند از ترس از جنگ، ناآرامی اجتماعی، انتقال قدرت غیرمسالمت آمیز، خشونت سیاسی، اختلافات بین‌المللی، تغییر رژیم، ناکارآمدی نهادی، کیفیت بوروکراسی، شفافیت نظام سیاسی و سطوح جرم در کشور.

واحد اطلاعات اکونومیست، به دشوار بودن سنجش دقیق از فساد اذعان دارد. آنها بیان می‌کنند که قابلیت کمی‌سازی متغیر «ریسک سیاسی» در مقایسه با سایر عوامل رتبه‌بندی ریسک، بسیار پایین است. بر این اساس، در گزارش شاخص ادراک فساد، تنها از متغیری که معروف به «فساد در دولت»^۲ است، میانگین گرفته می‌شود.

۴- گزارش مشاوره ریسک سیاسی و اقتصادی^۳

گزارش ریسک سیاسی و اقتصادی طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۹ جزء منابع اصلی

¹ Economist Intelligence Unit (EIU) - Country Risk Service and Country Forecast

² corruption in government

³ Political and Economic Risk Consultancy. (PERC)

گزارش سازمان در شاخص ادراک فساد است. اما اگر به امتیازاتی که در گزارش مذکور به کشورها داده می‌شود نگاهی بیندازیم، تردیدهایی جدی درمورد اعتبار آن به لحاظ جهش‌های بزرگ در رتبه‌بندی کشورها در بازه‌های زمانی کوتاه ایجاد می‌شود. براساس رتبه‌بندی (PERC)، ژاپن بین سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ تقریباً $2/4$ برابر فاصله‌تر شده است یعنی افزایش ۱۳۸ درصدی داشت همچنین چین، هند و مالزی در فاصله بین سال‌های ۱۹۹۸ و ۱۹۹۹ نیز به ۲ نقطه بالاتر رفته‌اند.

اما دلیل و چرایی شک و تردید در قابلیت اعتماد این رتبه‌بندی و امتیازبندی‌ها، این است که عموماً، فساد در یک کشور ترکیبی از عوامل مختلف است که شامل نهادهای ضعیف (برای مثال دستگاه قضایی ضعیف)، هم پوشانی قوانین، ساختارهای ناکارآمد، جامعه مدنی ضعیف و بی‌تفاوت، رسانه‌های جمعی وابسته و... است، حال چگونه ممکن است این عوامل در مدت زمان کوتاهی به شدت دچار تغییر شوند؟ حتی در خود گزارش ریسک سیاسی و اقتصادی، عالم و نشانه‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد این رتبه‌بندی و امتیازبندی‌ها به ناتوانی و ضعف در کشف فساد مربوط است تا به میزان واقعی فساد.

۵- نقد مسائل روش‌شناختی و فنی گزارش

گذشته از نقدهای واردہ به تعریف مسئله و یا شرکت‌کنندگان، چندین مشکل روش‌شناختی و علمی نیز وجود دارد که اعتبار گزارش شاخص ادراک فساد را زیر سؤال می‌برد. برخی از این مشکلات شامل اشتباهات استاندارد، روش‌های یکسان‌سازی اطلاعات، خطای سنجش و ادراکات شخصی و مغرضانه از فساد است.

۱-۵-اشتباهات روش‌شناختی

فقدان معیارها و شیوه‌های استاندارد در ارزیابی میزان فساد، در حصول به این نتیجه که آیا این رتبه‌بندی‌ها میان تعداد مبادلات متأثر از فساد است، نشانگر فعالیت‌های قانونی یا غیرقانونی است و یا تعداد جرم‌ها و هزینه‌های آن برای اجتماع است، کار را بسیار دشوار می‌کند. بدیهی است وقتی شاخص فوق «ترتیبی» است، ارتباط بین اعداد در رتبه‌بندی نامعلوم خواهد بود. سازمان شفافیت بین‌الملل به همراه رتبه کشورها، احتمالات خطأ را نیز منتشر می‌کند که «حاشیه‌های خطأ» را نشان می‌دهد اما چون توجه رسانه‌ها منحصر به تغییر رتبه کشورها است توجهی به احتمال خطأ در تغییر رتبه نمی‌کنند.

نکته دیگر اینکه، اگر رتبه کشور الف یکسال پائین‌تر از کشور ب قرار گیرد، و سال بعد بالاتر از آن قرار می‌گیرد، دشوار می‌توان گفت فساد در کشور الف کاهش یافته است. چراکه ممکن است مشکلات کشور ب بیشتر شده باشد یا این تغییر رتبه به واسطه تغییر نوسانات موجود در حاشیه خطأ باشد. همچنین تغییر رقم از یکسال به سال بعد می‌تواند ناشی از طریق تغییر میانه و انحراف معیار کل کشورهای عضو نمونه، ورود منابع جدید اطلاعاتی، بهبود متداولزی یا تغییر سطح ادراکی از فساد در کشور تحت بررسی باشد. مشکلات مربوط به تعریف و کمی ساختن فساد که پیشتر بیان شد باعث می‌شود تا ارزیابی‌های بعدی مربوط به فساد هم تحت تأثیر این مشکلات باشد. پژوهش‌های مختلفی انجام شده که بر اساس آنها همبستگی^۱ بین سطح فساد، خواه مبتنی بر شاخص تدوین شده از سوی بانک جهانی باشد یا سازمان شفافیت بین‌الملل با برخی از پدیده‌ها نظری رشد اقتصادی، نابرابری، مذهب، موانع تجاری سطح سرمایه‌گذاری مستقیم و

نظایر آن مورد تحلیل واقع گردیده است. مستقل از کیفیت محاسبات نهفته در ورای این پژوهش‌ها اینکه تا چه حد می‌توانیم بر استنتاجات این پژوهش‌ها تکیه کنیم در هاله‌ای از ابهام قرار دارد چرا که کسب اطلاعات جامع در این زمینه غیر ممکن است.

برای مثال کشوری مانند مالت با امتیاز $5/2$ که در مکان 45 گزارش سازمان شفافیت بین‌الملل در سال 2009 قرار دارد، بر اساس اعلام خود گزارش دارای عدم قطعیتی است که ممکن است امتیاز آنرا از $4/2$ تا $6/2$ متغیر نماید. این درصد عدم قطعیت یعنی این کشور می‌تواند کمتر از اسپانیا که در مکان 32 قرار دارد دچار فساد باشد یا از کشور غنا که در مکان 69 قرار دارد فاسدتر باشد. همچنین، ترکیه که در سال 2009 امتیاز $4/4$ را کسب کرده، نمونه دیگری است که نمره آن از معدل $3/9$ و $4/9$ بدست آمده است؛ بنابراین ترکیه می‌تواند به اندازه کشور جمهوری چک (با امتیاز $4/9$)، عاری از فساد باشد یا به اندازه ایتالیا، عربستان سعودی، تونس، کرواسی، گرجستان و کویت (با امتیاز $3/9$) فاسد باشد. بسیار واضح است زمانیکه قصد داریم از این امتیازات برای سنجش درست و صحیح سطح فساد دریک کشور خاص استفاده کنیم، استانداردسازی آنها، میانگین گرفتن از حد پائین و حد بالای آن و نیز شکاف زیاد در محاسبه کف و سقف امتیاز، باید از لحظه روشنایی درست و قابل دفاع باشد.

۵-۲- رویه یکسان سازی

یکی دیگر از مشکلات این گزارش مربوط به رویه‌های یکسان سازی است که ایرادات اساسی در آن وجود دارد. درست است که تا وقتی شاخص‌ها، مختلف و متفاوت هستند امکان گرفتن میانگین و مقایسه آنها وجود ندارد و امتیازات مختلف باید یکسان سازی شوند، اما در گزارش سازمان شفافیت مشخص و

واضح نیست که چه رویه‌ای برای این امر به کار رفته و آیا این روش درست و مناسب بوده است یا خیر؟

همانطور که قبلاً ذکر شد، هدف از یکسان‌سازی این است که انحراف معیار و استاندارد شاخص ادراک فساد برای کشورهای مختلف محاسبه شود. بنابراین شاید صحیح نباشد که یک کشور را به خاطر مقایسه شدنش با تعداد محدودی از کشورهای نسبتاً عاری از فساد، تنبیه و یا بخاطر مقایسه شدنش با کشورهای فاسد تشویق کرد. ایراد دیگر این که، انحراف معیار و میانگین امتیاز کشورها در سالهای مختلف با سال پیش از خود سنجیده می‌شود، درحالیکه سازمان شفافیت بین الملل اعلام کرده بود که شاخص ادراک فساد در یک سال را نمی‌توان با سال قبل از آن، مقایسه کرد.

۶- نقد پاسخ‌دهندگان و شرکت‌کنندگان در پیماش

اندازه‌گیری ادراک مردم پیرامون فساد، بهترین راه حل ممکن در سنجش فساد انگاشته می‌شود حال آنکه چالش‌های فراوانی در نحوه اندازه‌گیری این مؤلفه‌ها وجود دارد. بسیاری از ما عنوانین روزنامه‌ها یا پرونده‌های دادگاهها را ارزیابی‌های قابل اتكایی از فراوانی واقعی میزان فساد می‌دانیم. پوشش منظم فساد از سوی رسانه‌ها ممکن است از آزادی بیان حکایت کند، اما رسانه‌ها می‌توانند مغرض بوده و از کاه کوهی بسازند و با اهداف سیاسی و حزبی به هر مشکلی باشند و مظاهر بزرگی از فساد را پوشیده نگهدارند. نظام قضایی ممکن است از این ظرفیت برخوردار نباشد که تمامی مواردی که افشاء می‌شوند، را مورد بازرسی یا دادرسی قرار دهد. همچنین پلیس ممکن است فاقد استقلال لازم بوده یا آنکه حتی خودش فاسد باشد. اما عقیده افراد تا حدود زیادی تحت تأثیر

رسانه است و در این حال این پرسش مطرح می‌شود که اگر قرار است سنجش فساد مبتنی بر ادراک باشد، تا چه حد می‌توان بر ادراک اتکا و در عالم واقع اقدام به رتبه‌بندی کشورها کرد.

اغلب رأی گیری‌ها و نظرسنجی‌ها، دیدگاه کلی مردم را در مورد حجم فساد و اینکه تا چه حد این مشکل فraigیر و گسترشده است، مورد پرسش قرار می‌دهند و معمولاً کاری به تجربیات شخصی پاسخگوها ندارند. این امر به معنای آن است که اساساً نظرسنجی‌ها بین برداشت ذهنی سؤال شونده از اندازه یک چیز نامشهود است. از پاسخگویان، بدون تعاریفی صریح، خواسته می‌شود که کیست سوءاستفاده کارگزار عمومی در جهت منافع حزب سیاسی یا منافع خصوصی را تعیین کنند و حتی تشویق می‌شوند که «میزان مخاطره آمیز بودن»^۱ فساد در درون حکومت را اندازه‌گیری کنند. اتکاء بیش از حد به ادراک‌های فردی، گزارش را به تفسیر دیدگاه‌های خاص محدود و منحصر می‌کند.

دیدگاه‌های مختلفی درباره نحوه شکل گیری ادراک عمومی وجود دارد. برای مثال یکی از نظریات معتقد است که ادراک مردم از کم یا زیاد بودن چیزی به طور غریزی بر « مقایسه » مبتنی است. برآورد از سطح فساد می‌تواند براساس مقایسه با وضعیت کشور مجاور به دست آید یا از طریق مقایسه با کشورهایی که فساد در آنها کم و بیش رایج است. این مقایسه می‌تواند مبنی بر ارزش‌های والای اخلاقی بوده یا بر اساس وضعیت مطلوب صورت پذیرد. از این رو ادراک میزان فساد بین ایده آل گرایان و واقع گرایان و ... متفاوت خواهد بود.

از آنجا که فساد در بین نهادهای حکومتی، بخش‌های اقتصادی و مشاغل متفاوت می‌باشد، ما نمی‌توانیم انتظار داشته باشیم پاسخ‌دهندگان میزان میانگین

فساد را در کشور تحت بررسی، برای ما توصیف کنند. ادراک پاسخ‌دهندگان برخاسته از برداشت‌های متفاوت آنها، پس زمینه‌های فرهنگی متفاوت و میزان ثروت و تجربه آنها است.

گزارش شاخص ادراک فساد بیشتر مبتنی بر «ارزیابی کارشناسان» است که این امر باعث شده این گزارش بین‌المللی صرفاً بیانگر دیدگاه گروه کوچکی از مردم جهان باشد. افرون اینکه، قسمت عمده این ارزیابی‌ها، توسط مهاجران و کسانی که کشور خود را ترک کرده‌اند انجام می‌گیرد. بیشتر این مهاجران در خارج از موطن اصلی خود زندگی می‌کنند و در ک صحیح و درستی از وضعیت فعلی کشور خود ندارند. به خصوص اینکه اکثر این افراد به‌دلایل سیاسی، اجتماعی و... متواری یا اخراج شده‌اند و یا جزء مخالفین حکومت‌های دولت متبوع خود می‌باشند.

نکته دیگر اینکه، رعایت بی طرفی و واقع بینی کامل از سوی پاسخ‌دهندگان دشوار است و اکثر مردم به طور ذاتی یا به سمت دولت خود متمایل هستند یا به سمت مخالفین آن. به خصوص مهاجرانی که در پیمایش سازمان شرکت کرده و فساد را مورد ارزیابی قرار می‌دهند، عمدتاً از گروه‌های اجتماعی و اقتصادی خاصی هستند و دارای این تعصبات و طرفداری‌ها می‌باشند. به همین ترتیب ارزیابی کارشناسان از فساد نیز می‌تواند از روی تعصب و غرض ورزی باشد.

۷- تعصب و غرض ورزی

سازمان شفافیت بین‌الملل معتقد است که استفاده از دو الگوی افکارسنگی از کارشناسان و نیز افکارسنگی محلی، به رفع و دفع تعصب و غرض ورزی کمک می‌کند. با این حال دو نوع تعصب و غرض ورزی به روشنی در گزارش‌های شاخص ادراک فساد وجود دارد؛ نوع نخست محصول نظرستنجدی از ساکنین

است و نوع دوم ناشی از ارزیابی کارشناسانی است که کشورها را با یکدیگر مقایسه می‌کنند.

تعصب نوع اول برآمده از این حقیقت است که، هرگاه از ساکین یک کشور درباره شیوع فساد پرسیده شود، چون آنها از وضعیت سایر کشورها آگاهی ندارند، نمی‌توانند از طریق مقایسه، تصویر درستی از وضعیت کشور خود داشته باشند.¹ ادراک، زمانی واقعی است که امکان شناخت و مقایسه چند مورد مشابه وجود داشته باشد. ارزیابی شیوع فساد در یک کشور در ایجاد ساختی شبیه (CPI) زمانی مفید است که ارزیابی پاسخ دهنده‌گان، نتیجه مقایسه وضعیت کشورشان، با کشورهای دیگر باشد. بنابراین در نظرسنجی ساکین، معیاری وجود ندارد که با آن بتوان کشورها را با یکدیگر مقایسه کرد، یعنی این احتمال وجود دارد که پس زمینه‌های فرهنگی عاملی تعیین کننده در پاسخ‌های نظرسنجی باشد.

تعصب و غرض ورزی، از طریق دو شیوه می‌تواند وارد نظرسنجی ساکین یک کشور شود. نخست زمانی که پاسخ دهنده‌گان کشور خود را به عنوان کشور دارای فساد زیاد رتبه‌بندی می‌کنند، این امر ممکن است به‌این خاطر باشد که آنها دارای استانداردهای دینی و اخلاقی بالا و ایده‌آل باشند و بنابراین فساد را در کشور خود بالا بینند در حالیکه فرد دیگری از پس زمینه‌های فرهنگی دیگر ساکن همان کشور، کشور خود را به عنوان کشوری که دارای سطح پایینی از فساد است، رتبه‌بندی کند. دومین علت این است که مردم اهمیت فساد را در تاثیر و ارتباط آن با دیگر مشکلات کشورشان رتبه‌بندی می‌کنند نه براساس

---

1 - Lambsdorff, "Background Paper to the 2000 Corruption Perceptions Index Framework Document," p. 7.

و سعت خود فساد.

نوع دوم تعصب که مشکلی بالقوه برای شاخص ادراک فساد دانسته می‌شود، از جانب ارزیابی‌های کارشناسان است. کارشناسان در ارزیابی خود از فساد، کشورهای دیگر را با کشور خود مقایسه می‌کنند. در این صورت دو مشکل ایجاد می‌شود؛ نخست اینکه، اگر کارشناسان اکثراً از یک پس زمینه فرهنگی خاصی باشند (با ارزشهای مشابه و تعریفی مشابه از فساد)، ارزیابی آنها، منعکس کننده یک دیدگاه فرهنگی خاص خواهد بود مانند دیدگاه غربی نسبت به فساد. در حالت دوم ممکن است کارشناسان در کی درست از فرهنگ دیگر کشورها به‌هنگام مقایسه با کشور خود نداشته باشند و این امر ممکن است ارزیابی آنها از فساد را تحت تأثیر قرار دهد.^۱

سازمان شفافیت بین‌الملل ادعا می‌کند که وجود تعصب ناشی از نظرسنجی ساکنین را می‌توان با وارد کردن ارزیابی کارشناسان مرتفع ساخت چرا که کارشناسان تعریف و استاندارد واحدی از فساد و اخلاقیات برای هر کشوری که بررسی می‌کنند دارند. نوع دوم تعصب که احتمالاً ناشی از انعکاس بیش از حد از یک نگاه در ارزیابی است، با وارد کردن نظرسنجی ساکنین برطرف می‌شود، چرا که نظرسنجی ساکنین کشورها، شامل تعصب و غرض ورزی یک دیدگاه و تفکر خاص نیست. بر این اساس، سازمان شفافیت بین‌الملل معتقد است که بنا به دلایل متقاضی غرض ورزی و تعصب‌ها در شاخص ادراک فساد بی‌تأثیر است؛ اما استدلالات سازمان شفافیت بین‌الملل در مورد برطرف نمودن دو نوع تعصب و غرض ورزی متقاعده کننده نیست. زمانیکه سازمان شفافیت بین‌الملل

---

1 - Lambsdorff, "Background Paper to the 2001 CPI: Framework Document," June 2001, p. 2-3.

اظهار می کند که با وارد کردن دو نوع رتبه بندی و اندازه گیری فساد می توان این دو نوع تعصب را از بین برد، به طور ضمنی به این امر اشاره می کند که اولاً دو نوع تعصب در شاخص ادراک فساد وجود دارد و ثانیاً برای اینکه تعصب اول را کم اثر نماید، تعصب دیگری را وارد عمل می کند تا دو نوع تعصب همدیگر را خشی کنند، که این امر منطقی به نظر نمی رسد. به عبارتی دیگر، ارزیابی کارشناسان، تعصب و غرض ورزی موجود در نظرسنجی ساکنین را خشی نمی کند بلکه اطمینان و اعتبار گزارش را از بین می برد. افزون اینکه راهی وجود ندارد که به ما بگویید رتبه بندی چه کشورهایی ممکن است تحت تأثیر تعصب و غرض ورزی باشد یا چه نوعی از تعصب و غرض ورزی در نظرسنجی ها وجود داشته باشد. بنابراین هیچ دلیل منطقی وجود ندارد که براساس آن بگوئیم تعصب ها و غرض ورزی های مذکور در گزارش سازمان بی اثر باشد.^۱

به عنوان مثال، در نظر بگیرید که ساکنین کشوری خاص، فساد را به عنوان مشکلی بزرگ در مقایسه با دیگر مشکلات در ک می کنند و بنابراین نظرسنجی ساکنین، رتبه بندی فساد را به سمت بالا تحت تأثیر قرار می دهد. حال فرض کنید که در همان زمان، ارزیابی کارشناسان از فساد (به خاطر در ک نادرست شان از فرهنگ آن کشور) ناقص و به سمت بالا است. نتیجه اینکه تعصبات و غرض ورزی های موجود در دو ارزیابی از فساد، یکدیگر را متعادل نخواهند ساخت. حتی اگر یکی از منابع رتبه بندی (نظرسنجی ساکنین یا ارزیابی کارشناسان)، متعصبانه و مغرضانه باشد، از آنجایی که هیچ چیزی را برای متعادل ساختن رتبه بندی متعصبانه و مغرضانه وجود ندارد، پس میانگین شاخص ادراک فساد

---

1 - Lambsdorff, "Background Paper to the 2003 Corruption Perceptions Index," pg. 2.

نیز متعصبانه و مغرضانه خواهد بود.

سازمان شفافیت بین الملل، یکی از دلایل اعتبار شاخص ادراک فساد خود را همبستگی شدید بین منابع مختلف آن تفسیر می کند. همچنین سازمان مذکور اظهار می کند از آنجا که اکثر منابع، کشورها را به طور مشابه ای اندازه گیری می کنند، از اینرو این ارزیابی ها به احتمال قوی درست و صحیح می باشند. اما می توان تبیین و تفسیر دیگری از عبارت «همبستگی بین منابع» آورد. به عنوان مثال حافظ می توان گفت که کارشناسان از رتبه بندی های فساد برآمده از دیگر منابع، آگاه و باخبر هستند. بنابراین ممکن است کارشناسان ارزیابی های خود را براساس رتبه بندی های دیگر منابع انجام دهنند، و درنتیجه این کار به همبستگی بسیار بالایی بین منابع منجر می شود.

۸- نقد سنجه فساد طی دوره های زمانی^۱

دلایل محکم و متقنی مبنی بر اینکه استفاده از شاخص ادراک فساد به عنوان یک متغیر در بازه های زمانی مشخص نادرست است، می توان ذکر کرد. برخی از این دلایل شامل موارد زیر است: تغییرات روش شناختی، تغییر در منابع مورد استفاده، استفاده از داده های مشابه برای بیش از سه سال و اشتباه گرفتن افزایش شناخت از فساد با افزایش سطح فساد؛ یعنی اینکه افزایش رتبه یک کشور در رتبه بندی شاخص ادراک فساد ممکن است مربوط به شناخت بیشتر جامعه از فساد باشد تا تغییر سطوح فساد. هرچه شناخت و آگاهی از فساد بیشتر باشد ادراک فساد بیشتر شده و فرد تصور خواهد کرد که کشور فاسدتر شده است. سازمان شفافیت بین الملل، خود تصدیق می کند که مقایسه سال به سال ارزش های شاخص ادراک فساد دارای مشکلاتی است و اینکه تغییرات در امتیاز یک

---

1 -Time – series

کشور ممکن است نتیجه تغییرات در نمونه‌گیری و سایر مسائل روش شناختی باشد.

از آنجا که منابع مورد استفاده در گزارش شاخص ادراک فساد تقریباً هر ساله تغییر می‌یابند، پس تغییرات در میزان شاخص ادراک فساد ممکن است ناشی از تغییر در این منابع باشد چرا که هر یک از این منابع، از روش شناسی متفاوتی استفاده می‌کنند. برخی از این منابع چنان غیرقابل اتکا هستند که پس از یک یا چند سال توسط خود سازمان کنار گذاشته می‌شوند. به عنوان مثال نظرسنجی مجله فساد وال استریت درباره اروپای شرقی، تنها برای یک سال (۱۹۹۵) در شاخص ادراک فساد وارد شده است.

همچنین سازمان شفافیت، اطلاعاتی که مربوط به دو یا چهار سال پیش است را در شاخص ادراک فساد وارد می‌کند. به عنوان مثال، اطلاعاتی که از پنجماهین نظرسنجی سالیانه بین‌المللی گالوپ (در سال ۱۹۹۷) بدست آمد در شاخص های ادراک فساد ۱۹۹۷، ۱۹۹۸، ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ مورد استفاده قرار گرفت. علاوه بر این منابع دیگری همچون گزارش رقابت پذیری جهانی و اطلاعات آسیایی نیز دارای وضعیتی مشابه هستند. به عنوان مثال نظرسنجی فضای تجارت جهانی بین ۱۹۹۹ و اوائل سال ۲۰۰۰ انجام گرفت اما سازمان شفافیت بین‌الملل نتایج آن را در گزارش سالهای ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۳ شاخص ادراک فساد استفاده نمود. از آنجا که شاخص ادراک فساد میانگینی از تمامی منابع است، اطلاعاتی که برای چند سال قبل هستند از اعتبار و وزن یکسانی با اطلاعات سال جاری برخوردار می‌شوند. بنابراین، اگر فساد یک کشور در طی این دوره افزایش یابد، میانگین گرفتن با این اطلاعات قدیمی تأثیر منفی بر رتبه‌بندی کشورها خواهد گذاشت.

جمع‌بندی و پیشنهادات

تمایل زیادی برای کمی ساختن ابعاد و دامنه فساد در قالب یک شاخص منسجم وجود دارد، اما متأسفانه فساد مفهوم بسیار پیچیده‌ای است و لذا محدود و محصور کردن آن در یک شاخص، منجر به نتایجی می‌گردد که در بهترین حالت (نادرست) و در بدترین حالت (گمراه کننده) هستند. اما مظور این نیست که نباید درباره فساد مطالعه نمود بلکه بر عکس نیاز بسیار زیادی به سنجش‌های درست از حکمرانی خوب و میزان فساد وجود دارد. از آنجا که فساد در کشورهای مختلف، شکل‌های مختلفی دارد، لذا باید به صورت مورد به مورد تحت بررسی قرار گیرد و جمع کردن تمامی انواع فساد در درون یک شاخص واحد (امری نادرست است. شاید بهتر باشد نهادها و سازمانهای حکومتی مانند گمرک، سازمانهای مالیاتی، دستگاه قضایی و ...) به صورت مقایسه‌های جداگانه (کشور به کشور) مورد مطالعه قرار داد. این الگو کمک خواهد کرد تا بتوان روندهای فساد و میزان فساد در یک نهاد را از طریق مقایسه با نهاد همتراز آن در سایر کشورها به صورت درست و صحیح مورد سنجش قرار داد تا بهتر بتوان از نتایج آن به عنوان راهنمای سیاستگذاری در مطالعات مبارزه با فساد استفاده کرد. این امر در مقایسه با ساده‌سازی و کمی‌سازی پدیده فساد در یک شاخص واحد، کمک بیشتری به درک فساد و مبارزه با آن می‌کند.^۱

از آنجا که فساد تا حدود زیادی نتیجه ناکارآمدی نهادی در یک کشور است، لذا تغییرات در سطح و میزان فساد از جمله اصلاحات و رفع فساد به کنדי ظاهر می‌شود و از آنجا که شاخص ادراک فساد، از اطلاعات قدیمی نیز در گزارش خود استفاده می‌کند، لذا اگر در سالهای اخیر اقدامات کارآمدی در مبارزه با

فساد صورت گرفته باشد، این پیشرفت‌ها با وارد کردن اطلاعات سالهای قبل نادیده گرفته می‌شود.

نکته دیگر اینکه نمی‌توان از رتبه‌بندی‌های رایج فساد مانند گزارش سازمان شفافیت به عنوان عاملی که براساس آن بتوان سیاستگذاری نمود، نام برد. چرا که اتکا به شاخص‌های فساد به عنوان یک شاخص خروجی برای سنجش موقفيت یا شکست سیاست‌ها و اصلاحات مبارزه با فساد نادرست است.^۱

خلاصه اینکه، نیاز به اطلاعات پیرامون فساد وجود دارد اما اطلاعاتی که توسط گزارش‌های سنجش فساد بدست می‌آیند، دارای ایرادات فراوانی هستند از جمله: فقدان اجماع درخصوص تعریف از فساد، روشن نبودن نسبت گرفتن بین ارقام و نیز ادراک‌های شخصی کارشناسان و مردم عادی. از این‌رو، ارزش این گزارش در مطالعات مبرزه با فساد ناچیز است بخصوص در مورد کشورهای توسعه نیافته که بدليل ضعف کارشناسان یا نبود اطلاعات، راجع به این کشورها، اطلاعات درستی نمی‌توان کسب کرد.

سازمان شفافیت بین‌الملل معتقد است شاخص‌هایی شیوه‌شناخت ادراک فساد زنگ «بیدارباش» برای رهبران سیاسی و عموم مردم است تا با فساد فراوانی که بسیاری از کشورها را فراگرفته است، مبارزه نمایند اما حقیقت این است که حکومت‌ها و شهروندان از فسادی که کشورشان را فرا گرفته آگاه هستند اما مشکل این است که قدرت کافی برای متوقف ساختن آن را ندارند.

با عنایت به جواب فوق‌الذکر، دشوار می‌توان نتیجه گرفت که رتبه‌بندی کشورها مبتنی بر شیوه CPI، کار درستی باشد. از این‌رو محاسبه دقیق امتیاز کشورها در فساد با یک یا دو رقم اعشار در مطالعه‌ای که داده‌های آن چندان

متقن نیستند، از نظر روش‌شناسی چندان منطقی نیست. چراکه بدون تغییر در میزان فساد، رتبه کشورها بدلیل یک یا دو صدم درصد چند رتبه جایجا می‌شود و این نه تنها اعتبار گزارش را از بین می‌برد بلکه برای کشورها پیامدهای مناسبی نیز نخواهد داشت.

بنابراین، پیشنهاد می‌شود که اگر قرار است شاخص ادراک فساد بر اساس روش حاضر منتشر شود، بدون درنظر گرفتن اعشار و به صورت اعداد صحیح گرد شود. به این معنی که تمام کشورهای با امتیاز $\frac{9}{5}$ و بالاتر امتیاز $\frac{10}{5}$ بگیرند، از امتیاز $\frac{8}{5}$ تا $\frac{9}{4}$ تبدیل به امتیاز $\frac{9}{5}$ شود و به همین ترتیب تا صفر محاسبه گردد. درون هر یک از این طبقات باید هیچ رتبه‌بندی‌صورت گیرد. این مدل گروه-بندی کشورها می‌تواند تا حدودی از میزان ناظمینانی در امتیازدهی و ضعف در گردآوری داده‌ها بکاهد. با توجه به شیوه‌ای که در حال حاضر در شاخص ادراک فساد استفاده می‌شود، این شیوه جنبه اخلاقی و اعتبار علمی بیشتری دارد. با این شیوه می‌توان پذیرفت که بیشتر کشورها به همان طبقه‌ای تعلق دارند که در آن رتبه بندی شده‌اند و کشورهای با احتمال خطای بزرگ‌تر از $\frac{-1}{+1}$ را می‌توان با ستاره در جدول مشخص کرد. ارائه و انتشار شاخص سال ۲۰۰۹ به صورت الگوی پیشنهادی، (همانطور که در جدول ۱ نشان داده شده است) باعث خواهد شد تا رسانه‌ها و افکار عمومی به جای تمرکز بر کشورهایی که اندکی بهتر یا بدتر از کشور خودشان هستند، قضاوی مناسب‌تری درباره سطح فساد و میزان موقیت سیاستهای مبارزه با فساد داشته باشند.

هر چند برخی کارشناسان انتقادهایی را از نظر فنی بر نحوه محاسبه این شاخص-ها وارد کرده و دقت آنها را زیر سوال برده‌اند و هرچند انتقادهایی اساسی بر نحوه محاسبه شاخص این گزارش‌ها وارد است، اما ای گزارش دست کم

شناختی کلی را از سلامت و فساد بخش عمومی در کشورهای مختلف جهان ارائه می دهد و می تواند انگیزه مبارزه با فساد را در این کشورها تقویت نماید. از سوی دیگر، آمار و اطلاعاتی که از سوی این سازمان منتشر می شود مورد توجه بسیاری از کشورها و شرکت ها قرار می گیرد و بسیاری از آنها از این گونه اطلاعات برای ارزیابی میزان ریسک و سلامت اداری جهت سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر استفاده می کنند. از آنجا که گزارش های این سازمان در سطح جهانی منتشر می گردد و در دسترس تمامی افراد در گوش و کنار جهان قرار می گیرد، می تواند اثرات منفی برای کشورهایی که در رتبه های پائین این گزارش ها قرار می گیرند داشته باشد. لذا به نظر می رسد افزایش همکاری ها با سازمان ها و نهادهای بین المللی همچون سازمان شفافیت می تواند موجبات اصلاح ذهنیت ها و نیز افزایش آگاهی آن نهادها از فعالیت های اثربخش مبارزه با فساد در کشور را فراهم کند.

الگوی پیشنهادی گزارش CPI

رتبه	گروه کشورها
۱۰	.....
۹	نیوزلند، دانمارک، سنتگپور، سوئد، سوئیس، فنلاند، هلند، استرالیا، کانادا، ایسلند، نروژ
۸	هنگ کنگ، لوگزامبورک، آلمان، ایرلند، اتریش، ژاپن، انگلستان، آمریکا
۷	بلژیک، قطر، فرانسه، اروگوئه، استونی، اسلونی، امارات متحده عربی، شیلی، باربادوس
۶	اسپانیا، دومینیکن، پرتغال، بوسنیا، تایوان، برونئی، عمان، کره جنوبی
۵	کاستاریکا، ماکائو، مالت، بحرین، مجارستان، بوتان، آلمان، لهستان، جمهوری چک، اردن، لیتوانی، آفریقای جنوبی، لاتویا، نامیبیا، مالزی، ساموئا، اسلواکی
۴	کوبا، ترکیه، ایتالیا، عربستان سعودی، تونس، کرواسی، گرجستان، کویت، غنا، مونتهنگرو، بلغارستان، مقدونیه، یونان، رومانی، بربازیل، کلمبیا، پرو، سورینام، بورکینافاسو، چین، ترینیداد و توباغو، صربستان
۳	السالوادر، گواتمالا، هند، پاناما، تایلند، لسوتو، مالاوی، مکزیک، مولداوی، مراکش، رواندا، آلبانی، لیبریا، سریلانکا، بوسنی و هرزگوین، جمهوری دومینیکن، جامائیکا، ماداگاسکار، سنگال، زامبیا، آرژانتین، بنین، گابون، کامبوج، الجزایر، جیبوتی، مصر، اندونزی، مالی، سانو تومه، جزایر سلیمان، توگو، ارمنستان، بولیوی، اتیوپی، قزاقستان، مغولستان، سوریه، تانزانیا، ویتنام، هندوراس، لبنان، لیبی، مالدیو، موریتانی، موزامبیک، نیکاراگوئه، نیجریه، اوگاندا، اریتره، غنا
۲	بنگلادش، بلاروس، پاکستان، فیلیپین، آذربایجان، نپال، کامرون، اکوادور، کنیا، روسیه، سریلانکا، تیمور، کومور، اکراین، زیمباوه، ساحل عاج، گینه نو، پاراگوئه، یمن، کامبوج، آفریقای مرکزی، لائوس، تاجیکستان، آنگولا، گنگو، گینه بیسائو، قرقیزستان، ونزوئلا، گینه استوایی، هائیتی، ایران، ترکمنستان، ازبکستان، چاد
۱	عراق، سودان، میانمار، افغانستان، سومالی

* عدم قطعیت در تخمین برای این کشورها بین از ۱/- است.

ضمایم

تعداد کشورها و تعداد منابع مورد استفاده در شاخص ادراک فساد در سال‌های مختلف

سال	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	۱۹۹۸	۱۹۹۷	۱۹۹۶	۱۹۹۵
تعداد کشورها	۱۸۰	۱۸۰	۱۷۹	۱۶۳	۱۵۸	۱۴۵	۱۰۳	۱۰۲	۹۱	۹۰	۹۹	۵۸	۵۲	۵۴	۴۱
تعداد منابع مستقل	۱۰	۱۱	۱۲	۹	۱۰	۱۱	۱۳	۱۰	۷	۸	۱۰	۷	۶	۶	۳

نام اختصاری منبع اطلاعاتی	عنوان اطلاعاتی	نام شاخص	دوره انتشار	نوع بیانیت	موضوع عورده سنج	نعداد کشورهای تحت بیانیت
ADB	Asian Development Bank (بانک توسعه آسیا)	از زیبایی رتبه عملکرد کشور	۲۰۰۶-۲۰۰۷	کارشناسان و کارمندان داخل و خارج پذیرکنندگان همچنین موقوفیتها و نلازک های مبارزه با فساد	فساد، تضاد منتفع، اخراج سرمایه کذابی ها و	۲۶
AFDB	African Development Bank (بانک توسعه آفریقا)	از زیبایی ویژگی های سیاسی و تهدیدی کشور	۲۰۰۵-۲۰۰۶	کارشناسان و کارمندان داخل و خارج پذیرکنندگان همچنین موقوفیتها و نلازک های مبارزه با فساد	فساد، تضاد منتفع، اخراج سرمایه کذابی ها و	۵۲
BTI	Bertelsmann Foundation (مؤسسه برتلزمان)	شاخنوس تبدیل پرتوzman	۲۰۰۷-۲۰۰۸	کارشناسان محلی و سازمانها	صلاحیت دولت ها در مجالات کردن و بازداشت از فساد	۱۲۵ (کشورهای کمتر توسعه یافته و در حال گذار
CPIA	World bank (IDA and IBRD) (بانک جهانی) (بانک بین المللی توسعه ای و نوعه و احتجاج بین المللی)	از زیبایی ویژگی های سیاسی و تهدیدی کشور	۲۰۰۶-۲۰۰۷	کارشناسان و کارمندان داخل و خارج پذیرکنندگان همچنین موقوفیتها و نلازک های مبارزه با فساد	فساد، تضاد منتفع، اخراج سرمایه کذابی ها و	۷۷
EIU	Economist Intelligence (واحد پیش اقتصادی)	پوششی کشور و رسیک خدمات کشور	۲۰۰۷	ارزیابی کارشناسان و کارمندان	سواستفاده از ادارات عمومی برای نفع شخصی یا حزبی	۱۶۶
FH	Freedom House خانه آزادی	تحول در کشورها	۲۰۰۷	ارزیابی کارشناسان مفهوم در کشور مربوطه	اندازه فساد لجام شده یا مشاهده شده در حکومتها از طبق و گزارش های رسالت ها و همچنین پیشنهادی در مبارزه با فساد	۲۹
GI	Global Insight, Formerly world Markets Research Center (مرکز تجزیه بازارهای جهانی)	رتبه بندی رسیک کشورها	۲۰۰۷	ارزیابی کارشناسان و کارمندان	احتمال اینکه ادارات فساد از فسادهای اداری کوچک به فسادهای بزرگ سیاست پرسند	۲۰۳
IMD	IMD International, Soitzerland, world Competitiveness Center (مرکز روابط بازار جهانی)	سالنامه رقابت جهانی	۲۰۰۶ ۲۰۰۷	مدیران عالی و مدیری اجرایی (کمیسیون بین المللی)	وجود یا عدم وجود فساد و رشوه	۵۵
MIG	Merchant International Group (گروه بازارگران بین المللی)	پویایی نوآوری خاکستری	۲۰۰۷	تکریمان ماهر و خبرنگاران شبکه های محلی	فساد، از رشوه و وزاری دولتشی گرفته تا منشی های مدیران	۱۵۵
PERC	Political and Economic Risk Consultancy مشاور رسیک سیاسی و اقتصادی	خبرنامه اکاذی سیاسی	۲۰۰۶ ۲۰۰۷	بازارگران خارج از کشور	کلیلیت رسیده اگر به موضوع فساد در پیشنهاد اجتماعی	۱۵
UNECA	United Nations Economic Commission for Africa کمیسیون اقتصادی ملل متحد برای آفریقا	گزارش حکوماتی آفریقا	۲۰۰۵-۲۰۰۶	پیمایش کارشناسان تبعه کشور (بین ۱۲-۱۷۰ نفر در هر کشور)	کنترل فساد شامل وضعيت کراپش از سطح فساد در قوای مقننه، قضائیه و مجریه و همچنین در صول ملیات و بیز و وضعيت پیچیدگان دستیابی به دانستگری و خدمات دولتی می بشناسد.	۲۸
WEF	World Economic Forum جمعیت اقتصاد	گزارش رقبابت‌بازی جهانی	۲۰۰۶-۲۰۰۷	مدیران پذیرکنندگان بین المللی و بین المللی	ممنوعیت نداشتن سپاهی از پرداخت ها و رشوه های مربوطه به وظایف مختلف دولت	۱۲۵

منابع اطلاعاتی گزارش و دوره‌های انتشار آنها در سالهای مختلف

ردیف	منبع اطلاعاتی	نام شاخص	دوره انتشار
۱	Institute for Management Development	مدیریت توسعه	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۵
۲	World Competitiveness Report	گزارش رقابت پذیری جهانی	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۵
۳	Political & Economic Risk Consultancy	مشاور ریسک سیاسی و اقتصادی	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۵
۴	Asian Intelligence Issue	اطلاعات آسیایی	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۵
۵	Global Risk Service	ریسک جهانی	۱۹۹۷ الی ۱۹۹۵
۶	Political Risk Services	ریسک سیاسی	۱۹۹۹ الی ۱۹۹۵
۷	Internet Corruption Perception Index	شاخص ادراک فساد اینترنتی	۱۹۹۷ و ۱۹۹۶
۸	Gallup International 50th Anniversary Survey	گالوپ بین المللی	۲۰۰۴ الی ۲۰۰۲
۹	World Economic Forum	همایش اقتصاد جهانی	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۸
۱۰	World Bank: World Development Report	گزارش توسعه جهانی	۱۹۹۹ و ۱۹۹۸
۱۱	Private Sector Survey	پیمایش بخش خصوصی	۱۹۹۹ و ۱۹۹۸
۱۲	Economist Intelligence Unit	واحد اطلاعات اکونومیست	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۸
۱۳	Central European Economic Review	بررسی اقتصاد اروپای مرکزی	۱۹۹۹
۱۴	Freedom House	خانه آزادی	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۹
۱۵	International Crime Victim Survey	پیمایش قربانیان جرم بین المللی	۱۹۹۹
۱۶	Global Competitiveness Report	گزارش رقابت پذیری جهانی	۲۰۰۴ الی ۱۹۹۸
۱۷	African Competitiveness Report	گزارش رقابت پذیری آفریقا	۲۰۰۲ و ۲۰۰۱
۱۸	World Business Environment Survey	فضای تجارت جهانی	۲۰۰۴ الی ۲۰۰۱

گزارش شاخص ادراک فساد (CPI) که برای نخستین بار در سال ۱۹۹۵ و از آن پس هر ساله منتشر شده است، ترکیبی از شاخص‌های مختلف سنجش فساد است. این شاخص کشورها را از امتیاز صفر تا ده رتبه‌بندی می‌کند. بدیهی است که نیاز به اطلاعات پیرامون فساد وجود دارد اما اطلاعاتی که توسط گزارش شاخص ادراک فساد بدست می‌آید، دارای ایرادات فراوانی است از جمله: فقدان اجماع درخصوص تعریف از فساد، نسبت گرفتن بین اقام روشن و ثابت نیست، ادراک‌های شخصی کارشناسان و مردم عادی از فعالیت‌های پنهان مانند رشوه دادن قابل اتكا، نیست و ارزش آن درباره بسیاری از کشورها نامطمئن است چرا که بدلیل ضعف کارشناسان یا نبود اطلاعات، راجع به این کشورها اطلاعات درستی نمی‌توان کسب کرد. با عنایت به جوانب فوق الذکر، دشوارمی‌توان نتیجه گرفت که رتبه‌بندی کشورها مبنی بر شیوه CPI کار درستی باشد. در این گزارش، ابتدا شاخص ادراک فساد را مورد بررسی قرار می‌دهیم و در ادامه به بررسی مشکلات منابع و ایرادات روش شناختی این گزارش می‌پردازیم.

آدرس: تهران - خیابان طالقانی- تقاطع خیابان
شهید سپهبد قرنی - سازمان بازرسی کل کشور
طبقه دوم مرکز پژوهش و برنامه ریزی
تلفن: ۰۶۱۳۶۵۲۱۳۰-۰۳۲

E-mail: Researchcenter.gio@gmail.com

www.gio.ir